

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE TÜRK DESTANLARI
(Hazırlayanlar: Bilgehan Atsız GÖKDAĞ, Kemal ÜÇÜNCÜ)
Akçağ Yayınları. Ankara 2007, 264 s.

Yılmaz IRMAK*

Bilgehan Atsız GÖKDAĞ ve Kemal ÜÇÜNCÜ' nün hazırlamış oldukları Akçağ Yayınlarından çıkan "Başlangıcından Günümüze Türk Destanları" adlı kitap; Ön söz, Giriş, Türk Destanları, Kaynakça olmak üzere dört bölümden ve 261 sayfadan oluşmaktadır.

Kitabın ön sözünde; Türk kültürünün, çok köklü bir geçmişe ve sağlam temellere dayandığı; çok yönlü ürünler vermeye müsait bu kültürün, kendini en iyi ifade ettiği alanlardan birinin de sözlü kültür ürünleri olan destanlar olduğu belirtilmektedir. "Milli destanlarda, Türk milletinin acılarını, hasretlerini, sevgilerini, batıl ya da hak olan inançlarını, umutlarını, kısacası geçmiş-gelecek birlikteliğini inşa eden her şeyi bulmak mümkündür" diyen yazarlar; ayrıca, geleceğe güven ve umutla bakacak nesiller yetiştirmek isteyen her eğitimci için destanların bitmez tükenmez bir kaynak olduğunu ifade etmektedirler.

Batılı toplumların, kendi destanlarını sinema, tiyatro ya da roman gibi çağdaş metotlarla yeniden inşa girişimlerinin iki amacı vardır: Birincisi, gençliği milli kültür unsurları etrafında tutmak ikincisi ise; bazı milletlerin, göz kamaştırıcı sanat ürünleriyle başka milletlere kendi milli kültürlerini pazarlama istekleridir. Bu noktada gençliğe sadece akademik destan metinleriyle hitap edilemeyeceği, bu eserlerin yeni bir dille ve anlatımla tekrar yazılması, sinemacının destan konulu ve modern metotlarla filmler çekmesi, müzisyenin destan ruhunu yansıtan besteler yapması ya da ressamların destan konulu tablolar çizmesi, bu kitabın yazarları tarafından atılacak en anlamlı adımlar olarak görülür.

Kitabın giriş bölümü beş başlıktan oluşmaktadır:

1. Destan Kavramı ve Destancılar Hakkında
2. Türk Dilinin Sözlü Dönemi ve Türk Destanlarının Teşekkülü
3. Türk Destanlarının Tasnifi
4. Türk Destancılık Geleneği Üzerine İlk Yayınlar
5. Sonuç

---

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

“Destan Kavramı ve Destancılar Hakkında” başlığı altında; destan kelimesinin kökeni ve anlamları; Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Tatar, Başkurt, Uygur, Altay, Tuva, Hakas ve Yakut Türklerinde destana karşılık gelen kelimeler, destanların tarihsel süreç içerisinde sözlü gelenekteki türler arası geçiş ve etkileşim olgusu çerçevesinde halk hikayelerine, efsanelere, yer yer masallara dönüşmesi, Türk destanlarının icracıları ve icra ortamı; Çin, Fars, Moğol ve Arap kaynaklarında Türk destanlarına ait bilgiler, bir edebi tür olan destanın tarihsel süreç içerisinde klasik anlamını yitirmesi; Modern Türk Edebiyatı içerisinde destanın ilgi gören bir edebi tür olması ve meşrutiyetten sonra destan türünde eser veren şairler gibi konularda bilgiler sunulmuştur..

“Türk Dilinin Sözlü Dönemi ve Türk Destanlarının Teşekkülü” bölümünde; Türk uygarlığının doğduğu ve geliştiği coğrafi mekan hakkında bilgi verilir. Türk kültürünün ve Türkçenin çok eski bir geçmişinin olması, Türkçenin ilk yazılı metinleri üzerinde yapılan incelemeler, kültürü meydana getiren sözlü ortam ve yazılı ortam, Türk epik destan geleneği ve Türk destan edebiyatının başlangıç tarihi hakkında bilgiler verildikten sonra destanın oluşumu için iki şart öngörülür:

1. Milletlerin yazılı tarihleri olmaması nedeniyle bire bir gerçeklerin anlatılmadığı eski ve iptidai bir devir geçiyor olmaları.

2. Destan teşekkül ettirecek milletin geçmişinde unutulmaz tabiat olayları, büyük savaşlar, göçler, işgaller ile istilalar ya da coğrafyaların keşfi gibi etkileyici olayların yaşanması.

Bu bölümde; destanların oluşması için öncelikle halk muhayyilesinde derin izler bırakacak ve nesilden nesile aktaracak kadar ruh ile vicdanlara etki eden bir vak’anın gerçekleşmesi, ikinci safhada ozanlar ve anlatıcılar tarafından manzum ya da mensur bir metin olarak teşekkül ettirilmeleri, üçüncü safhada ise; büyük bir ozan ya da şairin çıkıp destanın bütün parçalarını yeni bir üslupla bir araya getirmesi gerektiği vurgulanır.

“Türk Destanlarının Tasnifi” başlığı altında; Türk boy ve topluluklarının epik destan geleneğini tasnif etmekte güçlükler olduğu belirtilerek Dursun Yıldırım’ın önerdiği “destanların anlatım tekniklerine göre tasnifi” bilimsel bir sınıflandırma olarak benimsenir. Bu bölümde ayrıca; Köprülü, Atsız, Togan, Gökalp, Ülken ve Çobanoğlu’nun destan tasnif çalışmalarına kısaca değinilerek, Şakir İbrayev tarafından hazırlanan on maddelik Kazak destanlarının epizotları verilir. Türk destanlarının tasnifi ve incelenmesi çalışmalarında elde yeterli metin olmamasından veya eksik tahlillerden dolayı birtakım problemlerin olduğu da bu bölümde dikkat çeken bir husustur.

“Türk Destancılık Geleneği Üzerine İlk Yayınlar” bölümünde Türk epik geleneği ile ilgili ilk çalışmaların 1815 yılında “Dede Korkut” destanının Dresden nüshasını yayınlayan Friedrich von Diez’den, 1852 yılında Kazakların “Er Targın” destanını derleyerek kitap olarak Kazan’da yayınlayan Türk ve Kazak epik geleneğinin araştırılmasında ilk örnekleri veren papaz Türkolog İlmimsky’den,

Ebubekir Divayev'in derlediği Alpamış Destanı'ndan, Kazak sözlü geleneği ve destancılığı üzerine yapılan çalışmalarda özel bir yeri olan V.V. Radloff'tan, Orta Asya ve Sibirya sözlü gelenekleri üzerine geniş bir koleksiyon yayımlayan, Batı Avrupa ve Rus destan geleneğinin kaynaklarını Türk-Moğol destan geleneğinde arayan bir hipotezin sahibi olan G.N. Potanin'den, Türkiye sahasında özellikle 1924 yılında Fuat Köprülü önderliğinde Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün kurulmasının ardından destan konusunda önemli araştırmalar yapılmaya başladığından söz edilir ve yine TDK'nın yürüttüğü Türk Destanları Derleme Projesi'nin çok önemli bir adım ve yenilik olduğu belirtilir.

“Sonuç” bölümünde destanların ve destan kültürünün milletlerin hayatında ve tarihinde önemli bir yere sahip olduğu, bir milletin milli mizacını ve kültürel kodlarını tanımanın yolunun o milletin destanları olduğu, epik gelenek ve folklorun kimlik oluşturucu bir unsur olmasından, Türk destan parçalarının nazma çekilme çalışmalarından ve Türk destanlarının XIX. Asırdan itibaren bilimsel olarak kaleme alınmaya başlanmasından, XX. Asırdan sonra da bunlar üzerinde bilimsel faaliyetlerin hız kazandığından bahsedilir.

Kitabın “Türk Destanları” bölümünde; Türk coğrafyasının farklı bölgelerinden ve tarihi dönemlerinden yirmi destan özet şeklinde, kendi içinde bütünlüğü korunarak, farklı ve zevkli bir üslupla anlatılmıştır. Destanların yeni bir üslupla sunulmasındaki amaç, ortaöğretim ve üniversite gençliğinin destanlardan istifade etmesini sağlamaktır. Kitapta destanlar; öncelikle hakkında kısa bilgiler verilerek, özet şeklinde, yeni ve akıcı bir üslupla sunulmuştur. Bu destanlar sırasıyla şunlardır:

1. Altay Yaratılış Destanı
2. Alp Er Tunga Destanı
3. Oğuz Kağan Destanı
4. Bozkurt Destanı
5. Ergenekon Destanı
6. Uygur Türeyiş Destanı
7. Uygur Göç Destanı
8. Maaday Kara Destanı
9. Ural Batır Destanı
10. Ak Boz At Destanı
11. Altın Arığ Destanı
12. Manas Destanı
13. Kara Yorga Destanı

14. Alpamiş Destanı
15. Zayaltülek İle Hıvhlıv Destanı
16. Kocacaş Destanı
17. Er Samır Destanı
18. Battal Gazi Destanı
19. Sarı Saltuk Destanı
20. Köroğlu Destanı

Bu kitap hazırlanırken özellikle Türk destanlarını topluca ya da tek tek ele alan eserler, başlıca başvuru kaynağı olmuştur. Bunun yanında destan özetleri taşıyan eserlere de başvurulmuştur. Kitabın “kaynakça” bölümünde yararlanılan eserlerin listesi verilmiştir. Gençliğin his ve düşüncelerinin, Türk milli destanlarıyla şekillendirilmesi için farklı ve zevkli bir üslupla ortaöğretim ve üniversite gençliğinin istifadesine sunulan bu eser, umarız hak ettiği değeri bulur. Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen yazarlara ve eseri yayına hazırlayan yayınevine kültürümüze yaptıkları bu hizmetlerinden dolayı teşekkür ederiz.